

מצוות ביקור חולים

מים ראשונים: וכאן ראש המשפחה שואל את המסובים לשולחן שבת, בקטון החל ובגדול כילה, מה הקשר של ביקור חולים לפרשת השבוע? ואם התשובה מתמהמהת, יתחילו בקריאת המדרשים ומאליה היא תבוא. כך או כך, נושא ביקור חולים בהלכה ובאגדה, הוא רחב מיני ים וארוך ממידת ארץ (איוב יא ט) וברור שלא נוכל להביא ממנו אלא "עמיר כמלוא פי טלה ועשבים כמלוא פי גדל" (מסכת שבת פרק ז הלכה ד בדין הוצאה מרשות לרשות בשבת). והיו הדברים לרפואת כל חולי ישראל ובאי בראשית באשר הם.

מסכת נדרים דף לט עמוד ב – דרשות ודינים בחשיבות המצווה

משנה פרק ד משנה ד: המודר הנאה מחבירו ונכנס לבקרו, עומד אבל לא יושב. ומרפאהו רפואת נפש אבל לא רפואת ממון.¹

גמרא: מיתיבי: "חלה הוא - נכנס לבקרו, חלה בנו - שואלו בשוק!" ... מתניתין - בשנכסי מבקר אסורין על החולה, ברייתא - בשנכסי חולה אסורין על המבקר.²

אמר ריש לקיש: רמז לביקור חולין מן התורה מנין? שנאמר: "אִם-כָּמוֹת כָּל־הָאָדָם יִמְתּוּן אֵלֶּה וּפְקַדְתָּ כָּל־הָאָדָם וְפָקַד עֲלֵיהֶם לֹא ה' שֶׁלְחָנִי" (במדבר טז כט). מאי משמע? אמר רבא: אם כמות כל האדם ימותון אלה, שהן חולים ומוטלים בעריסתן ובני אדם מבקרים אותן, מה הבריות אומרים? לא ה' שלחני לזה.³

תניא: ביקור חולים אין לה שיעור.⁴ מאי אין לה שיעור? סבר רב יוסף למימר: אין שיעור למתן שכרה. אמר ליה אביי: וכל מצות מי יש שיעור למתן שכר? והא תנן: "הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה, שאין אתה יודע מתן שכרן של מצוות!"⁵ אלא אמר אביי: אפילו גדול אצל קטן. רבא אמר: אפילו מאה פעמים ביום.⁶

אמר רבי אחא בר חנינא: כל המבקר חולה - נוטל אחד מששים בצערו. אמרי ליה: אם כן, ליעלון שיתין ולוקמה! אמר ליה: כעישורייתא דבי רבי, ובבן גילו.⁷

¹ מה לדין ביקור חולים ומסכת נדרים? התשובה: אגב דיון הלכתי אם מותר למי שחברו נדר שלא ליהנות ממנו, לבקר אותו בחוליו, אילו פעולות מותר לו לעשות ואילו לא (לרפא סביר שכן), מתגלגלת הסוגיה לדין הכללי של מצוות ביקור חולים.

² הגמרא מעמתת את דין המשנה עם ברייתא שקובעת: "חלה הוא - נכנס לבקרו, חלה בנו - שואלו בשוק", משמע שאין מגבלות מה מותר ומה אסור בביקור חולים אצל מודר הנאה! (ראה גם תוספתא נדרים פרק ב הלכה ז שקובעת בפשטות: "חלה - נכנס לבקר"). מסקנת הגמרא היא שהמשנה מדברת על המקרה שמי שמבקר הוא שהדיר הנאה מחברו וכעת כשהוא רוצה לבקר את מי שהוא הדיר, יש עליו מגבלות (מעניין שהוא לא מתיר את נדרו ע"י שאלת חכם למשל, אבל כן בא לבקר אותו, אולי בזה הוא מביע חרטה מסוימת על שהדיר אותו מהנאה). הברייתא לעומת זאת, מדברת במקרה שהחולה הוא שהדיר הנאה את זה שבא כעת לבקר אותו. במקרה זה אין שום מגבלות משום שאנחנו מניחים שהנדר לא היה על מקרים של "חיות" וגם איזו הנאה יש למבקר מנכסי החולה? שישב על כסא שלו כשבא לבקר אותו? ושוב יש לשבח את המבקר שאע"פ שהחולה הוא זה שהדיר אותו מהנאה, הוא מעביר על מידותיו ובא לבקר אותו בחוליו. זו דרך התלמוד לשלב הלכה עם אגדה ודרך ארץ.

³ הרמז לביקור חולים הוא ממחלוקת דן ואבירם על משה! "פקודת כל אדם - מפרש רש"י בגמרא שם - שבני אדם מבקרים אותם". אם דתן ואבירם ימותו מוות טבעי, כאדם שחולה ומת מחוליו - לא ה' שלחני, אומר משה! (ראה דברינו [אם כמות כל האדם ימותון אלה](#), בפרשת קרח). ולהלן נראה רמזים ומקורות למצוות ביקור חולים ממקומות אולי קצת יותר 'סימפטיים'.

⁴ מסכת פאה פרק א משנה א: "אלו דברים שאין להם שיעור: הפאה והבכורים והראיון וגמילות חסדים ותלמוד תורה וכו'". ביקור חולים לא נזכר שם, אבל כפי שנראה להלן הוא חלק מהמצווה הרחבה של גמילות חסדים.

⁵ אבות פרק ב משנה א: "... והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצוות". אבל בהמשך שם: "והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה". אז עושים חשבונות או לא עושים חשבונות? ראה מפרשי המשנה שם וכן דברינו [מצוה קלה וכן מצוות שאדם דש בעקביו](#) בפרשת עקב.

⁶ לפי שאין שיעור לקיום מצוות ביקור חולים, בניגוד אולי לצדקה (שיש לה הגבלה עד חמישית מממונו, כתובות נ ע"א), בדומה לשאר המצוות המנויות במשנה בפאה שהבאנו בהערה 4. ומהסיבה שנראה להלן, שכל ביקור מקל על מחלתו של החולה.

⁷ כל מי שבא לבקר את החולה נוטל אחד משישים ממחלתו (למה דווקא אחד משישים?). שואלת הגמרא: אז שיבואו שישים איש ביחד לבקר אותו ויתרפא ממחלתו! התשובה היא שכל אחד לוקח אחד משישים ממה שנשאר אחרי שחברו לקח והרי זו פונקציה ששואפת (לאט) לאפס אבל לעולם לא תגיע לכך. (אחרי 60 מבקרים יישאר החולה עם כ-36% מהמחלה). וגם, מוסיפה הגמרא עוד תנאי, שזה מועיל רק עם אנשים בני גילו, היינו בן מזלו של החולה. ראה דרשה מקבילה במדרש ויקרא רבה לד א: "אמר רב הונא: כל מי שהוא מבקר את החולה פוחתים לו אחד משישים מחוליו. - אם כן, יעלו שישים וירד עמהם לשוק! אמר להם: שישים? ובלבד שיהיו אוהבים אותם כנפשם. אף על פי כן, הם מרווחים לו". ראה עוד במדרש תהלים (בובר) מזמור מא וילקוט שמעוני כתובים סימן תש"מ דרשה דומה: "אמר ר' יוחנן: כל מי שהוא מבקר את החולה מעבירין מחוליו אחד משישים, וכל מי שאינו מבקר מוסיפין על חוליו אחד משישים. אמר ר' אבין אם כמיניה דר' יוחנן, יסקון לגבי שכיב מרע שיתין בני נשא ויסקון ליה". וראיתי פעם פירוש שהחולה היה מוטל בד"כ בעליית הבית, שהיו עולים לה בסולם ואין אפשרות רק שיעלה כל פעם אדם אחד.

רבי חלבו חלש. נפק אכריז רב כהנא: רב חלבו פָּאִישׁ, לא איכא דקא אתי.⁸ אמר להו: לא כך היה מעשה בתלמיד אחד מתלמידי ר' עקיבא שחלה. לא נכנסו חכמים לבקרו, ונכנס ר' עקיבא לבקרו. ובשביל שכיבדו וריבצו לפניו קָהָה. אמר לו (התלמיד לרבי עקיבא): רבי, החייתני!⁹ יצא ר' עקיבא ודרש: כל מי שאין מבקר חולים - כאילו שופך דמים. כי אתא רב דימי אמר: כל המבקר את החולה - גורם לו שיחיה, וכל שאינו מבקר את החולה - גורם לו שימות.¹⁰

אמר רבין אמר רב: מניין שהקב"ה זן את החולה? שנאמר: "ה' יסעדנו על ערש דוי" (תהלים מא ד). ואמר רבין אמר רב: מניין שהשכינה שרויה למעלה ממיטתו של חולה? שנאמר: "ה' יסעדנו על ערש דוי". תניא נמי הכי: הנכנס לבקר את החולה, לא ישב לא על גבי מטה ולא ע"ג ספסל ולא על גבי כסא, אלא מתעטף ויושב ע"ג קרקע, מפני שהשכינה שרויה למעלה ממיטתו של חולה, שנאמר: "ה' יסעדנו על ערש דוי".¹¹

מסכת בבא קמא דף צט עמוד ב – הבסיס לגמילות חסדים

... רבי חייא לפני משורת הדין הוא דעבד;¹² כדתני רב יוסף: "והודעת להם" – זה בית חייהם,¹³ "את הדרך" – זו גמילות חסדים, "ילכו" – זו ביקור חולים, "בה" – זו קבורה, "את המעשה" – זה הדין, "אשר יעשו" – זו לפני משורת הדין.¹⁴

מסכת שמחות דרבי חייא פרק א הלכה א – הלכות ביקור חולים

אין נכנסין אצלו, לא ביום ראשון, ולא ביום שני, ולא ביום שלישי. ואם היה מטורף, נכנסין אצלו אפילו ביום ראשון. אבל הקרובין נכנסין אצלו בכל שעה שירצו, שביקור חולים אין לו שיעור.¹⁵

מסכת סוטה דף יד עמוד א – ללכת בדרכי המקום

⁸ רבי חלבו חלה ואף אחד לא בא לבקר אותו. יצא רב כהנא והכריז: רב חלבו חולה ואף אחד לא מבקר אותו.

⁹ וזו בדיוק דוגמא לדברי אבבי לעיל: "אפילו גדול אצל קטן".

¹⁰ בכך ש"אינו יודע בעניינו" כפירוש רש"י, או "שיכול היה להצילו בתפלתו" כפירוש שטיינזלץ. כאן נראה בבירור שמצוות ביקור חולים היא בגדר של מצוות הצלה ואי ביקור החולה, בפרט כשאין מי שיסעדנו בחוליו, קרובה לדין [לא תעמוד על דם רעך](#).

¹¹ עניין השכינה השרויה מעל מיטתו של החולה ניתנת להבנה במספר אופנים: שהקב"ה בכבודו ובעצמו סועד את החולה (ראה המדרש במסכת סוטה להלן) והמבקר אותו מצטרף לשכינה ויש לו לנהוג בכבוד במעמד זה. אבל אולי גם כסימן לסכנה הגדולה בה נתון החולה שנוטה למוות. ראה בהמשך הגמרא שם בדף מא ע"א שהחולה שמבריא הוא מעין נס ופלא – "גדול מהנס שנעשה לחנניה מישאל ועזריה", משום שהם נכוו באש של הדיוט והחולה באש מן השמים - אבל יש לו גם מחיר: "אמר ר' אלכסנדר א"ר חייא בר אבא: אין החולה עומד מחוליו עד שמוחלין לו על כל עונותיו, שנאמר: הסולח לכל עוונותיו הרופא לכל תחלואיכו. רב המנונא אמר: חוזר לימי עלומיו, שנאמר: רָטַפֵּשׁ בְּשָׂרוֹ מַצֵּרֹוּ לְיָמֵי עֲלֻמֹּי (איוב לג כה). כל משכבו הפכת בחוליו - אמר רב יוסף: לומר, דמשכח לימודו". ראה שם הסיפור על רבי שחלה ושכח את תלמודו ובא כובס אחד והזכיר לו את תלמודו ורבי אמר לו: "אתה עשית אותי". ועד כאן מהגמרא בנדרים שיש בה עוד הרבה על חולים וביקור חולים. נפנה למקורות אחרים.

¹² מדובר במקרה שבו ר' חייא הטעה אישה לגבי ערך של מטבע ושילם מכיסו על ההפסד שהיה לה. ראה בהמשך הגמרא שם גם המקרה של ריש לקיש שהראה דינר לרבי אלעזר ואמר לו: ראה שעליך אני סומך! מהתנהגות זו של ר' חייא שהייתה לפני משורת הדין, בדיני ממונות, עוברת הגמרא לנושאים דומים של הנהגות טובות וגמילות חסדים ובכללם הנושא שלנו.

¹³ רש"י כאן מבאר ש"בית חיים" זה תלמוד תורה, אבל במקבילה בגמרא בבא מציעא (שמובאת בהערה הבאה) מפרש רש"י: "בית חיים - ללמוד להם אומנות להתפרנס בו". ונראה שעל כגון זה אפשר לומר: "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ ... וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון" (אבות פרק ב משנה ב). ואם ניצמד למילה "חיים", אולי אפילו עדיפה דרשת קהלת רבה ט ט: "ראה חיים עם אשה אשר אהבת ... קנה לך אומנות עם התורה". והביטוי "בית חיים" נאמר גם על בית המקדש ובתי כנסיות ומדרשות (ובלשון סגי נהור גם בתי עלמין) ונראה שהוא ראוי לחקר נוסף.

¹⁴ דרשה דומה מצאנו בגמרא בבא מציעא ל ע"ב: "תני רב יוסף: והודעת להם - זה בית חייהם, את הדרך - זו גמילות חסדים, ילכו - זה ביקור חולים, בה - זו קבורה, ואת המעשה - זה הדין, אשר יעשו - זו לפני משורת הדין". הגמרא שם מקשה שבצעם ביקור חולים זה גמילות חסדים שכבר למדנו מהמילים: "את הדרך"! ותשובתה היא שהתוספת של "ילכו" היא לבני גילו של החולה שבאים לא רק לסעדו ולעודדו, אלא גם לוקחים אחד מששים בחוליו, "ואפילו הכי מבעי ליה למיזל לגביה". נראה ששורש כולם היא מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דעמלק פרשה ב: "והודעת להם את הדרך ילכו בה, זה תלמוד תורה; ואת המעשה אשר יעשו, זה מעשה הטוב, דברי ר' יהושע; ר' אלעזר המודעי אומר: והודעת להם, הודע להם בית חייהם; את הדרך, זה בקור חולים; ילכו, זו קבורת מתים; בה, זו גמילות חסדים; ואת המעשה, זו שורת הדין; אשר יעשו, זה לפני משורת הדין". כך או כך, חשוב לציין שהפסוק שכל הדרשות האלה מסתמכות עליו, מצוי בדברי יתרו (!) למשה [בפרשת מינוי הדיינים](#) (ראה דברינו) בתחילת פרשת יתרו: "וְהִזְרֵתָה אֹתָהֶם אֶת-הַחֻקִּים וְאֶת-הַתּוֹרָה וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת-הַדֶּרֶךְ יִלְכוּ בָהּ וְאֶת-הַמַּעֲשֵׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ" (שמות יח כ). הפסוק משלב דין ולפנים משורת הדין, חסד עם מעשה, חוקים ותורות עם גמילות חסדים, הכל משולב. וכל זה מפיו של גוי "שלא הניח עבודה זרה בכל העולם שלא חזר עליה ועבדה" (מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דעמלק פרשה א), ערב מתן תורה!

¹⁵ לשילוב של גמילות חסדים ודין יש משמעות בכך שיש גם דינים והלכות בביקור חולים שאולי לא כל"כ נהוגים היום, אבל יכולים ללמדנו שמן הראוי לברר מתי נח ומתי מתאים לבקר את החולה. ראה שוב בגמרא נדרים מ ע"א שרבא ביקש שלא יכריזו עליו כחולה ביום הראשון שלא יורע מזלו. צריך אולי לתת לחולה להתגבר בעצמו על מחלתו ולא מיד לרוץ ולהכריז באזני כולם שהוא חולה. ראה שם גם על שעות הביקור המומלצות: לא בשלוש השעות הראשונות של היום אחרי שהוא מתעורר משנתו ומרגיש טוב ולא בשלוש השעות האחרונות של היום בהן כבר נחלש, אלא בשלוש האמצעיות "כי היכי דלא ליסח דעתיה מן רחמי".

ואמר רבי חמא ברבי חנינא, מאי דכתיב: "אחרי ה' אלהיכם תלכו"? וכי אפשר לו לאדם להלך אחר שכינה? והלא כבר נאמר: "כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא!" אלא להלך אחר מידותיו של הקב"ה: מה הוא מלביש ערומים, דכתיב: "ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם" (בראשית ג כא), אף אתה הלבש ערומים;¹⁶ הקב"ה ביקר חולים, דכתיב: "וירא אליו ה' באלוני ממרא",¹⁷ אף אתה בקר חולים; הקב"ה ניחם אבלים, דכתיב: "ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו", אף אתה ניחם אבלים; הקב"ה קבר מתים, דכתיב: "ויקבור אותו בגיא" (דברים לד ו), אף אתה קבור מתים.¹⁸

דרש ר' שמלאי: תורה - תחילתה גמילות חסדים וסופה גמילות חסדים; תחילתה גמילות חסדים, דכתיב: "ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם"; וסופה גמילות חסדים, דכתיב: "ויקבור אותו בגיא".¹⁹

בראשית רבה ח יג פרשת בראשית – הקב"ה גומל חסדים

אמר רבי שמלאי: מצינו שהקב"ה מברך חתנים ומקשט כלות ומבקר חולים וקובר מתים. מברך חתנים מניין? "ויברך אותם אלהים" (בראשית א ח).²⁰ ומקשט כלות מניין? "ויבן ה' אלהים את הצלע" (ב כב). מבקר חולים מניין? שנאמר: "וירא אליו ה' באלוני ממרא".²¹

מסכת ברכות דף ה עמוד ב – חכמים מקימים האחד את השני

רבי חייא בר אבא חלש, על לגביה רבי יוחנן. אמר ליה: חביבין עליך יסורין? אמר ליה: לא הן ולא שכרן. אמר ליה: הן לי ידך! יחב ליה ידיה ואוקמיה. רבי יוחנן חלש, על לגביה רבי חנינא. אמר ליה: חביבין עליך יסורין?

¹⁶ למרות שכותנות העור היו בעקבות חטא עץ הדעת! ראה בגמרא שם: "כתנות עור – דבר שהעור נהנה ממנו". אז אולי גם אתה הלבש ערומים בלי חשבון (ראה תחילת הדף על ביקור חולים של מי שהדיר את חברו הנאה או הודר ממנו). ולהלן נראה שכתנות העור אכן היו חסד. ואולי זו כוונת דרשת רבי מאיר על "כותנות אור" (בראשית אור"י).

¹⁷ הנה אנתנו מתקרבים לתשובה לשאלתנו בראש הדף מה הקשר לפרשת השבוע, שמן הסתם כבר פתרו כולם מגרסה דינקווא. ראה מוטיב דומה בדרשת מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דשירה פרשה ג: "זה אלי ואנוהו וגו'. ואנוהו, ר' ישמעאל אומר וכי אפשר לבשר ודם להנוות לקונו? אלא אנוהו לו במצות: אעשה לפניך לולב נאה, סוכה נאה, ציצית נאה, תפילה נאה. אבא שאול אומר: אֶדְמָה לו - מה הוא רחום וחנון, אף אתה רחום וחנון". ובמדרש ויקרא רבה כה ג: "אחרי ה' אלהיכם תלכו (דברים יג ה) - אמר ר' יהודה בן סימון: וכי אפשר לו לאדם, לבשר ודם, להלך אחר הקב"ה, אותו שכתוב בו: "בים דרכך ושבילך במים רבים" (תהלים עז כ), ואתה אומר: אחרי ה' אלהיכם תלכו? ... וכי אפשר לבשר ודם לעלות לשמים ולהדבק בשכינה ... ואתה אומר: ובו תדבקון? אלא מתחילת ברייתו של עולם לא נתעסק הקב"ה אלא במטע תחילה, זהו שכתוב: ויטע ה' אלהים גן בעדן (בראשית ב ח), אף אתם כשאתם נכנסין לארץ לא תתעסקו אלא במטע תחילה, זהו שכתוב: כי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל". להידמות לקב"ה וללכת בדרכיו, ביישוב העולם, באסתטיקה ובגמילות חסדים. ובכלל זה, ביקור חולים. לראות את צלם אלהים שבזולת גם בשעותיו הקשות.

¹⁹ ומדרש תנחומא (בובר) פרשת וירא סימן ד מוסיף את גמילות החסדים "האמצעית" שעשה אברהם ושנעשתה לו, ופורש את יריעת גמילות החסדים על פני התורה כולה: "מהו כל אורחות ה' חסד ואמת (תהלים כה י)? התורה תחילתה חסד, וסופה חסד, ואמצעיתה חסד. תחילתה חסד ... כשיצר הקב"ה חוה קישטה והביאה לאדם ... וסופה חסד במיתת משה כשהקב"ה נטפל לו בכבודו ... ובאמצעיתא חסד באברהם, שנאמר: ואתנה את בריתי ביני ובינך (בראשית יז ז)". כך גם בקהלת רבה ז ב: "אמר רבי ברכיה: גמילות חסד בתורה בראשה ובאמצעיתה ובסופה". ראה דברינו [בנינו שיטות בחסד](#) במגילת רות.

²⁰ וכבר דרשו רבים שחתונת אדם וחוה הייתה החתונה הכי בודדה בעולם: בלי הורים משני הצדדים, בלי אחים ואחיות וכל החברים של החתן והכלה מהישיבה והמדרשה שרוקדים ועושים שמח! לפיכך, צריך היה הקב"ה לא רק לברך אותם, אלא גם לשמח אותם וכמו שאנחנו אומרים בשבע ברכות: "שמח תשמח רעים האהובים כשמחך יצריך בגן עדן מקדם". ועל"פ, בראשית המדרש שם, בקטע שלא הבאנו, אומר הדרשן: "א"ר אבהו: נטל הקב"ה כוס של ברכה וברכס. א"ר ברבי סימון: מיכאל וגבריאל הם היו שושבינין של אדם הראשון". והמשמחים בימינו, עושים כמעשה הקב"ה.

²¹ וההמשך שם בדומה לגמרא בסוטה לעיל, גם בקבורת מתים וניחום אבלים. וכן הוא גם במדרש קהלת רבה ז ג: "מצינו שהקב"ה גומל חסדים, מקשט כלות, מברך חתנים, מבקר חולים, וקובר מתים, מנחם אבלים וכו' ". מה שמיוחד באברהם ובפרשתו הוא הקשר בין ביקור חולים והכנסת אורחים שרש"י כה מטיב לתאר בפירושו לפסוק הראשון בפרשה. הקב"ה בא לבקר את אברהם ומקיים: "גדול את הקטן" כפי שראינו לעיל - השכינה שנצבת מעל מיטתו של החולה, ואף מוציאה הקב"ה חמה מנרתיקה על מנת שלא יטריחוהו עוברים ושבים. ואילו אברהם? הוא יושב כחום היום ומצטער שאין לו אורחים! ראה גם הקשר למילה, בגינה אברהם נחלש וביגיה בא הקב"ה לבקר אותו, שאברהם מצטער ותמה אם היעדר האורחים קשור לעניין: "אמר (אברהם): עד שלא מלתי, היו העוברים והשבים באים אצלי" (בראשית רבה מח ט). עוד אברהם תמה ומצטער, "והנה שלושה אנשים נצבים עליי" - אין לחולה זמן להתפנק במחלתו - יש אורחים! ומי הם האורחים? ראה גמרא קידושין לב ע"ב: "שמא תאמרו, כמלאכי השרת נדמו לו? לא נדמו לו אלא לערביים". אולי גם זה פירוש למאמר: "גדולה הכנסת אורחין מהקבלת פני שכינה" (שבת קכז ע"א). השכינה באה לקיים גמילות חסד של מצוות ביקור חולים ואילו החולה (בעל הבית, אברהם) אומר: במטותא, המתניני לי בצד עם המצווה החשובה שבאת לקיים בי, יש לי כעת מצווה חשובה יותר של הכנסת אורחים. ואם אני לא טועה, ממשיך אברהם לומר לשכינה המתמתנת: נדמה לי שלא במלאכי השרת מדובר, אלא אינם צריכים את הכנסת האורחים שלי, ולא בשועי הארץ מדובר שכל צרכם איתם. מדובר בערבים, בעמי הארץ שבסביבתם אני גר, שמחפשים פיסת צל וג'רה של מים צוננים. ונראה שבכך גלשנו לנושא הכנסת אורחים עליו כבר הרחבנו דיינו בדברינו [הכנסת אורחים של אברהם](#) בפרשה זו.

אמר ליה: לא הן ולא שכן. אמר ליה: הב לי ידך! יהב ליה ידיה ואוקמיה. אמאי? לוקים רבי יוחנן לנפשיה! - אמרי: אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים.²²

מסכת סנהדרין דף קא עמוד א - ביקור חולים אצל ר' אליעזר

אמר רבה בר בר חנה: כשחלה רבי אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו. אמר להן, חמה עזה יש בעולם. התחילו הן בוכין ורבי עקיבא משחק.²³ אמרו לו: למה אתה משחק? אמר להן: וכי מפני מה אתם בוכים? אמרו לו: אפשר ספר תורה שרוי בצער, ולא נבכה? אמר להן: לכך אני משחק. כל זמן שאני רואה רבי, שאין יינו מחמיץ ואין פשתנו לוקה, ואין שמנו מבאיש, ואין דובשנו מדביש, אמרתי: שמא חס ושלום קיבל רבי עולמו.²⁴ ועכשיו שאני רואה רבי בצער - אני שמח. אמר לו: עקיבא, כלום חיסרתי מן התורה כולה? - אמר לו: לימדתנו רבינו כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה - טוב ולא יחטא.²⁵

מסכת שבת דף יב עמוד ב - בשבת

... ואין מנחמין אבלים, ואין מבקרין חולין בשבת, דברי בית שמאי, ובית הלל מתירין.²⁶
תנו רבנן: הנכנס לבקר את החולה (בשבת) אומר: שבת היא מלזעוק, ורפואה קרובה לבוא, ורבי מאיר אומר: יכולה היא שתרחם. רבי יהודה אומר: המקום ירחם עליך ועל חולי ישראל. רבי יוסי אומר: המקום ירחם עליך בתוך חולי ישראל. שְׁבִינָא איש ירושלים, בכניסתו אומר: שלום. וביציאתו אומר: שבת היא מלזעוק, ורפואה קרובה לבוא, ורחמי מרובין, וְשִׁבְתוֹ בשלום.²⁷ כמאן אזלא הא דאמר רבי חנינא: מי שיש לו חולה בתוך ביתו צריך שיערבנו בתוך חולי ישראל? כמאן - כרבי יוסי. ואמר רבי חנינא: בקושי התירו לנחם אבלים ולבקר חולים בשבת.²⁸

²² ורק חסר הסיפור השלישי שרבי חנינא נחלה (חלש) ובא אליו ר' חייא בר אבא ושאל אותו אם חביבים עליו הייסורים ונתן לו את ידו והקימו על רגליו. כך היה המשולש נסגר ואולי אכן כך קרה רק לא סופר לנו. סיפורים רבים יש בתלמוד ובמדרשים על אנשים שחלו ובא מי מחבריהם לבקר אותם והקימם מחוליים. גלגל מחלות חוזר הוא בעולם: היום ראובן חולה ושמעון בא לבקר אותו ולעודד אותו ומחר שמעון חולה וראובן בא לבקר אותו ולסעודו. ולפי שאין אדם יכול לרפא את עצמו ("אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים"), הגלגל הנגדי חייב להיות גלגל של גמילות חסדים, היום ראובן מקים את שמעון ומחר שמעון מקים את ראובן. יש לשים לב גם למוטיב הייסורים. ניהא המחלה, אבל מה עם הייסורים והכאבים המתלווים לה? חז"ל האמינו שייסורים ממרקים, ולא רק שהם מכפרים על עוונות, שהרי אדם שחלה מן הסתם חטא, אלא גם מזככים ומזכים בשכר אם לא בעולם הזה, אזי בבא לפיכך, יש להעריך את תשובתם הכנה של החכמים בקטע גמרא זה, שלא ניסו 'להיות גיבורים' ולא תמיד יכלו לקבל ייסורים באהבה ולא ייחלו לעולם הבא. וענו בכנות: "לא הם ולא שכרם". והחבר שבא לבקר, מושיט יד נאמנה ומקים את חברו מחוליו, ולא מטיף לו מוסר.

²³ הוא רבי עקיבא שהיה משחק (שוחק) כשעברו חכמים ליד חורבות בית המקדש וראו שועל יוצא מקודש הקדשים (מכות כד ב).
²⁴ אולי זה מקור לאמירה העממית של מי שמשבחים אותו הרבה, הוא מוחה: אתה רוצה לקחת לי את העולם הבא שלי?
²⁵ רבי עקיבא מביע את הדעה שמחלתו של ר' אליעזר רבו היא לטובתו, בכך שנענש על דברים קטנים שעשה, שהרי אין צדיק אשר יעשה טוב ולא יחטא. ואדרבא, מי שאף פעם לא לוקה או חולה: יינו אינו מחמיץ, פשתנו אינו לוקה וכו', יש חשש שקיבל עולמו בחייו ונפגם חלקו לעולם הבא. סיפור חוליו של ר' אליעזר וחכמים שבאו לבקרו מופיע גם בגמרא סנהדרין סח ע"א וברכות כח ע"ב (ובעקבותיהם במקורות נוספים), הוא מהדרמטיים שבסיפורי ביקורי חולים אצל חז"ל וכבר הקדשנו לו את הגיליון [רבי אליעזר בן הורקנוס](#) בדפים המיוחדים. חכמים שנידו את ר' אליעזר בפרשת תנורו של עכנאי, התבדלו ממנו ושרפו את כל הטהרות שלו, באים כעת, כשהוא חולה מסוכן הנוטה למות, לבקר אותו. ראה בגמרא סנהדרין סח: "כשחלה רבי אליעזר נכנסו רבי עקיבא וחביריו לבקרו ... נכנסו וישבו לפניו מרחוק ארבע אמות. אמר להם: למה באתם? - אמרו לו: ללמוד תורה באנו. אמר להם: ועד עכשיו למה לא באתם? אמרו לו: לא היה לנו פנאי. אמר להן: תמיה אני אם ימותו מיתת עצמן. אמר לו רבי עקיבא: שלי מה? אמר לו: שלך קשה משלהן. נטל שתי זרועותיו והניחן על לבו, אמר: אוי לכם שתי זרועותי שהן כשתי ספרי תורה שנגללין. הרבה תורה למדתי, והרבה תורה לימדתי. הרבה תורה למדתי - ולא חסרתי מרבותי אפילו ככלב המלקק מן הים ... אמרו לו: הכדור והאמוס והקמיע וצדור המרגליות ומשקולת קטנה מהו? אמר להן: הן טמאין וטהרתן במה שהן. מנעל שעל גבי האמוס מהו? - אמר להן: הוא טהור. ויצאה נשמתו בטהרה. עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: הותר הנדר, הותר הנדר!".

²⁶ הלכה כבית הלל שמותר לבקר את החולה בשבת (ולנחם אבלים), אבל יש לעשות זאת באופן שונה מביום חול כמבואר להלן.
²⁷ שיטת שְׁבִינָא הובאה להלכה, ראה שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רפז סעיף א: "יכולים לנחם אבלים בשבת, וכן יכולים לבקר את החולה. ולא יאמר לו כדרך שאומר לו בחול, אלא אומר לו: שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא ורחמי מרובים ושבתו בשלום".

²⁸ הגם שהלכה כבית הלל, "בקושי התירו" לעשות כן. הטעם הוא משולש: לפי שאין מבקשים על הצרכים בשבת (לא אומרים את הברכות האמצעיות שבתפילת שמונה עשרה ובתוספת ברכת רפאנו), שלא להצטער ולהשבית את קדושת השבת בבכי ותחנונים, ולבטוח שהשבת עצמה יש בה מגן ומחיה. ראה בית הבחירה למאירי על קטע גמרא זה: " ... ומבקרין חולים בשבת. ומכל מקום, המבקר את החולה צריך שלא יצטער ולא יהא צועק עליו בתפילה וכן לא יצער בני הבית בדבריו. אדרבה, אם היו צועקים יהא גוער בהם ומשקיטם בדברי ניהומים: שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא. ושמה זכות שמירתה תהא מגינה עליכם ורחמי השם מרובים, וכיוצא בדברים אלו. וכשהוא נפטר ממנו יאמר: הקב"ה ירחם עליך בתוך חולי עמו ישראל. שכל מי שיש לו חולה ראוי לערבו בתפילתו עם שאר חולי ישראל. וכן כשינחם אבלים יזהר שלא יצערם בדבריו. ומצד שדברים אלו אינם מסורים לכל, אמרו שבקושי התירו לנחם אבלים ולבקר חולים בשבת". ובמרצת הדורות תפס "מי שברך לחולים" מקום נכבד בתפילת שבת, אולי משום שבקהילות ישראל רבות, זה היום שבו כל הקהילה מתכנסת וכן מודיעים לקהל מי חולה ומי זקוק לסיוע וביקור.

מסכת ברכות דף נד עמוד ב – ברכת הגומל

אמר רב יהודה אמר רב: ארבעה צריכין להודות - יורדי הים, הולכי מדברות, ומי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים, ויצא.²⁹ יורדי הים מינלן? ... הולכי מדברות מינלן? ... מי שחלה ונתרפא - דכתיב: אולים מדרך פשעם ומעונותיהם יתענו כל אכל תתעב נפשם וגו', ויזעקו אל ה' בצר להם וגו', ישלח דברו וירפאם וגו', יודו לה' חסדו. ... מאי מברך? - אמר רב יהודה: ברוך גומל חסדים טובים. אביי אמר: וצריך לאודווי קמי עשרה, דכתיב: וירוממוהו בקהל עם וגו'. ...

רב יהודה חלש ואתפת.³⁰ על לגביה רב חנא בגדתאה ורבנן, אמרי ליה: בריך רחמנא דיהבך ניהלן ולא יהבך לעפרא.³¹ אמר להם: פטרתם אותי מלהודות.³²

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים: נראה שיש קו מחשבתי מעניין המחבר את ביקור חולים ורפואה (ריפוי). בתפיסה שהכל בידי שמים ואדם שחלה אין זה אלא משום שחטא ומחלתו היא עונש וגם השגחה מגבוה: "השכינה עומדת על גביו". ביקור חולים הוא מצווה חשובה בגוף ונפש. לא רק לסעודו בחוליו ולדאוג למחסורו וצרכיו, אלא גם לחזקו ולאמצו ברוח. ומי שהבריאה היא הוא כאדם חדש שנמחלו לו חטאיו. בגישה זו, ביקור חולים הוא דבר חשוב וחיובי, אבל לגבי רפואה יש היסוס - עד כמה מותר לאדם להתערב כביכול במעשי שמים. ראה דברינו [ורפוא ירפא](#) בפרשת משפטים. מחלוקת רש"י ורמב"ם מדוע גנזו ספר רפואות, בפרט. אך בגישה הנגדית, ש"הארץ נתן לבני אדם" והכל בידי שמים חוץ מיראת שמים" ויראת שמים זה כח הבחירה (רמב"ם ואחרים),³³ היינו שהכל בעצם בידי האדם, יש קו מחבר פשוט בין ביקור חולים וריפוי החולה. שתי המצוות עניין אחד ושני צדדים של אותה מטבע - "רפואת הנפש ורפואת הגוף". כל אדם מצווה לבקר את החולה לסעודו ולעודד רוחו ולעשות לו כל צרכיו והרופא המומחה לרפא מחלתו. וכל זה, בחיבור העניין עם מצוות הצלה והאיסור [לא תעמוד על דם רעך](#), עליו כתבנו בפרשת קדושים. ובשתי הגישות, יש גם להתפלל לתת צדקה ושאר גמילות חסדים ולדעת שלא הכל תלוי בנו.

שנהיה בריאים כל החורף וכל השנה. שנהיה מהמבוקרים ולא מהמבוקרים ושלא נזדקק למי שברך ...

²⁹ כל ארבעה אלה שצריכים להודות נזכרים בפרק קז בתהלים (שאנו גם אומרים בתפילת יום העצמאות: "הדו לה' פייטוב פי לעולם חסדו" והמוטיב החוזר שם לאחר כל מקרה הוא הפסוק: "יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם". והחולים שם נזכרים בפסוק י: "כל אכל תתעב נפשם ויזעקו אל ה' בצר להם ממצקותיהם ושיעם". וכשהתרפאו: "ישלח דברו וירפאם וימלט משחיתותם: יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם: ויזבחו זבחי תודה ויספרו מעשיו בְּרָנָה". והפרק כולו מסתיים בפסוקים: "יראו ישירים וישמחו וכל־עַוְלָה קִפְצָה פִּיה: מִיַּחֲכֶם וַיִּשְׁמְרָאֲלָה וַיִּתְּבוֹנְנוּ חֲסֵדֵי ה' ". ראה דברינו [ברכת הגומל](#) ביום העצמאות. רב יהודה חלה והתרפא.

³⁰ באו אליו החכמים ואמרו לו: ברוך הרחמן שהחזיר אותך לנו ולא לעפר. ראה דברינו על [היופי שבאדם – ברכתו ובלותו](#).
³¹ ומה עם סעודת הודיה (שנזכרת בפסוקים בתהלים בפרק קז)? ראה בגמרא ברכות מו ע"א, הסיפור על ר' זירא שחלה ובא ר' אבהו לבקר אותו וקיבל על עצמו לעשות לר' זירא סעודת הודיה כאשר יבריא. מסיפור ממנו לומדים גם דיני ברכות בברכת המזון: "רבי זירא חלש (חלה), על לגביה רבי אבהו, קיבל עליה: אי מתפח קטינא חריך שקי (כינוי לר' זירא) - עבידנא יומא טבא לרבנן. אתפח (הבריא), עבד סעודתא לכולהו רבנן. כי מטא למשרי (ברכת המוציא), אמר ליה לרבי זירא: לישרי לן מר! - אמר ליה: לא סבר לה מר להא דרבי יוחנן דאמר: בעל הבית בוצע? שרא להו. כי מטא לברוכי (ברכת המזון), אמר ליה: נברין לן מר! - אמר ליה: לא סבר לה מר להא דרב הונא דמן בבל דאמר: בוצע מברך? ואיהו כמאן סבירא ליה? - כי הא דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: בעל הבית בוצע ואורח מברך, בעל הבית בוצע - כדי שיברך בעל הבית. מאי מברך - יהי רצון שלא יבוש בעל הבית בעולם הזה ולא יכלם לעולם הבא; ורבי מוסיף בה דברים: ויצלח מאד בכל נכסיו, ויהיו נכסיו ונכסיו מוצלחים וקרובים לעיר, ואל ישלוט שטן לא במעשי ידיו ולא במעשי ידיו, ואל יזדקר לא לפניו ולא לפניו שום דבר הרהור חטא ועבירה ועון מעתה ועד עולם". אמן כן יהי רצון.

³³ ראה דברינו [הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים](#) בפרשת עקב.